

6. Kohti parempaa maailmaa

Nykyinen tekijänoikeus tukahduttaa niin kansalaisyhteiskunnat kuin luovuuden ja liiketoiminnan. Miten lakia tulisi asioiden korjaamiseksi muuttaa?

Tekijänoikeuden säätely Suomessa ei riipu yksin suomalaisista. Tekijänoikeuksia säätelevät useat kansainväliset sopimukset, joista Suomen olisi hankala sanoutua irti yksinään. Esimerkiksi Bernin sopimuksen allekirjoittajilla on velvollisuus antaa sopimuksessa määritelty vähimmäissuoja toisilleen, mutta ei ulkopuolisille. Bernin sopimuksessa määritellään tekijänoikeuden vähimmäiskesto 50 vuotta tekijän kuolemasta. Mikäli Suomi muuttaisi tekijänoikeuden keston tätä lyhyemmäksi, se putoaisi Bernin suojan ulkopuolelle. Tällöin millään 163 muulla sopimuksessa mukana olevalla maalla ei enää olisi velvollisuutta noudattaa suomalaisten tekijöiden tekijänoikeuksia. Myös esimerkiksi tehokkaan teknisen suojakeinon suojasta on säädetty kansainvälisellä WIPO-sopimuksella.

Tekijänoikeuteen liittyviä päätöksiä tehdään myös EU-tasolla. EU-direktiivit määräävät jäsenmaiden suoja-ajaksi 70 vuotta tekijän kuoleman jälkeen. Kuten aiemmin näimme, myös äänitteiden lähisuoja on yritetty pidentää Euroopan unionin kautta.

Mitä sitten voidaan tehdä? Kaikki nykyiset sopimukset sallivat tekijänoikeuteen poikkeuksen yksityistä kopiointia varten. Jäsenvaltiot saavat enimmäkseen itse määritellä, mikä lasketaan yksityiseksi kopiointiksi. Tiedostonjakaminen olisi siis ehkä mahdollista sallia sopimuksia loukkaamatta. Muut uudistukset, kuten suoja-ajan lyhentäminen, vaativat kuitenkin pitkäjänteistä kansainvälistä työtä. Asia ei voi jäädä vain Suomen tasolle, vaan muut EU-maat on vakuutettava muutoksen tarpeesta. Suuremmat uudistukset ovat mahdollisia vasta sen jälkeen.

Yksinkertaisuusperiaate ja vapausperiaate

Tarkastelemme jäljempänä erilaisia vaihtoehtoja, joiden avulla tekijänoikeuslain mielettömyyttä voitaisiin rajoittaa. Niiden kohdalla on hyvä pitää mielessä yksinkertaisuusperiaate. Yksinkertaisempia ja lyhyempiä lakeja tulee suosia enemmän kuin monimutkaisia ja pitkiä. Mitä pidempiä ja monimutkaisempia lait ovat, sitä enemmän niihin jää porsaanreikiä ja sitä vaikeampi niitä on tulkita. Lukuisat erikoistapaukset ja poikkeukset voivat myös luoda illuusion siitä, että jo alunperin ongelmallinen laki on hyvä, koska sen ongelmat on otettu huomioon. Todellisuudessa paljon poikkeuksia sisältävä laki on todennäköisimmin ongelmallinen myös monella muulla tavalla, joita lainsäätäjä ei ole tullut ajatelleeksi. Mitä monimutkaisempi laki, sen todennäköisempää on, että sen tarvitsisi oikeastaan olla vielä monimutkaisempi kattaakseen kaikki ongelmat. Kuitenkaan läheskään kaikilla haittaa kärsivillä ryhmillä ei ole riittävää poliittista vaikutusvaltaa, jotta ne saisivat tilannetta korjattua. Näin on etenkin silloin, kun voimakkaammilla ja laista enemmän hyötyneillä eturyhmillä saattaa olla intressinä estää pienempien ryhmien kokemien ongelmien korjaaminen. Nämä ongelmat näkyvät hyvin nykyisessä tekijänoikeuslaissa, joka tilkkutäkkimäisyydestään ja monista poikkeus- ja erikoistapauksistaan huolimatta, tai niiden vuoksi, aiheuttaa valtaisia yhteiskunnallisia ongelmia.

Näistä syistä on parempi säätää alun perinkin mahdollisimman yksinkertaisia, kaikkia yhtäläisesti koskevia lakeja. Mikäli lain ehdotetun muodon havaitaan aiheuttavan jollekin ryhmälle kohtuutonta haittaa, lainsäätäjien tulisi hyvin tarkkaan harkita, onko poikkeuksien lisääminen lakiin todellakin paras lähestymistapa. Riittävätkö yksittäiset poikkeukset poistamaan sen mahdollisuuden, että jokin muukin ryhmä kokee samankaltaista haittaa, mutta asiaa ei vain tulla ajatelleeksi? Usein parempi ratkaisu voisi olla alkuperäisen lain muuttaminen siten, ettei siihen tarvitse säätää erillisiä poikkeuksia, jotta se kohtelisi kaikkia hyväksyttävällä tavalla.

Nykyisessä tekijänoikeuslaissa ei ole yksinkertaisuudesta tietoaakaan. Ongelmaa havainnollistamaan sopii lain 49 a §:

Valokuvaajalla on yksinomainen oikeus määrätä valokuvasta, muuttamattomana tai muutettuna:

- 1) valmistamalla siitä kappaleita;
- 2) saattamalla se yleisön saataviin.

Oikeus valokuvaan on voimassa, kunnes 50 vuotta on kulunut sen vuoden päättymisestä, jona kuva valmistettiin.

Tässä pykälässä tarkoitettuihin valokuviin sovelletaan vastaavasti, mitä 2 §:n 2–4 momentissa, 3 §:n 1 ja 2 momentissa, 7–9, 11 ja 11 a §:ssä, 12 §:n 1 ja 2 momentissa, 13 ja 13 a §:ssä, 14 §:n 1, 3 ja 4 momentissa, 15, 16 ja 16 a–16 e §:ssä, 17 §:n 1 momentissa, 18 §:ssä, 19 §:n 1, 2 ja 5 momentissa, 20, 22 ja 25 §:ssä, 25 a §:n 1 ja 2 momentissa, 25 b, 25 d, 25 f–25 i, 26, 26 a–26 f, 26 h, 27–29, 39, 40, 40 c, 41 ja 42 §:ssä säädetään. Jos valokuva on tekijänoikeuden kohteena, voidaan vedota tekijänoikeuteen.

Jos haluaa selvittää, miten valokuvaa on sallittua käyttää, pitää tutustua kaikkien 49 a §:ssä mainittujen pykälien sisältöön. Niissä pykälissä puolestaan on myös runsaasti viittauksia toisiin pykäliin. Tällainen sekavuus on sietämätöntä ottaen huomioon, että tekijänoikeuslaki vaikuttaa paljon ihmisten aivan arkisenkin toiminnan lainmukaisuuteen. Tekijänoikeuslaki pitäisi kestävämmän monimutkaisuutensa vuoksi joka tapauksessa kirjoittaa pian uusiksi puhtaalta pöydältä. Siksi nyt on hyvä alkaa käydä laajaa yhteiskunnallista keskustelua tekijänoikeuslainsäädännön periaatteista ja keskeisestä sisällöstä.

Lainsäädännöllistä yksinkertaisuutta ei pidä sekoittaa välittömän toteutuksen yksinkertaisuuteen. On totta, että lukemattomat teollisuudenalat ja yritykset ovat muotoilleet toimintansa nykyisten lakien ympärille. Lain muuttaminen saattaisi tehdä laista itsestään yksinkertaisemman, mutta vaatia vanhan lain mukaan toimivilta yrityksiltä massiivisia uudistuksia ja muutoksia. Tällöin olisi luonnollisesti kohtuullista pyrkiä pitämään ongelmat mahdollisimman vähäisinä sopivien siirtymäaikojen ja asteittaisten muutosten kautta. On kuitenkin parempi tehdä lakiin muutoksia, jotka vaativat kertaluontoista sopeutumista yrityksiltä ja yhteiskunnalta, kuin ylläpitää lakeja, jotka tuottavat jatkuvaa haittaa.

Usein poikkeustapausten säätäminen on kuitenkin tarpeen. Tällöin on syytä muistaa myös vapausperiaate. Vapausperiaatteen mukaan yhteiskunnan tulisi taata kaikille mahdollisimman laajat vapaudet niin, etteivät ne rajoita toisten ihmisten vapauksia. Mikäli luonteeltaan kielto- tai kieltomutoisiin lakeihin säädetään poikkeuksia, niiden pitäisi olla mahdollisimman laajoja. Näin varmistetaan, ettei laki kiellä useampia asioita kuin on aivan pakko. Sen sijaan, että lakiin otettaisiin kapean lähipiiriin rajattu yksityisen käytön poikkeus, sallitaan ennemmin kaikki epäkaupallinen käyttö. Tämä tukee myös yksinkertaisuusperiaatteen takana olevia ajatuksia. Lainsäätäjät eivät voi etukäteen nähdä kaikkia niitä toimintamalleja, joita ihmiset saattavat keksiä ja haluta tehdä. Ei myöskään voida lähteä sellaisesta lähtökohdasta, että kaikkien uusien toimintatapojen hyväksyttävyyttä tarvitsisi erikseen perustella valtiolle. Emme halua yhteiskuntaa, jossa jokaisen uuden pelin, harrastuksen tai keksinnön luoja tarvitsisi ensin vakuuttaa vallassaolijat innovaationsa hyväksyttävyydestä. Emme myöskään halua yhteiskuntaa, jossa vähemmistöjen oikeudet ja tavat elää ovat enemmistön oikkujen armoilla. Siksi kaikenlaisiin pyrkimyksiin rajoittaa

ihmisten käyttäytymistapoja tulisi aina suhtautua mahdollisimman kriittisesti. Tekijänoikeus rajoittaa hyvin voimakkaasti joitakin ihmisten perusoikeuksista, oikeutta itseilmaisuun ja oikeutta tehdä laillisesti hankkimallaan omaisuudella mitä haluaa. Siksi siihen tulisi suhtautua äärimmäisen kriittisesti.

Tekijöiden aseman parantaminen

Ennen kuin alamme pohtia tekijänoikeuslain lieventämistä, on syytä miettiä, millä muilla keinoilla tekijöiden asemaa voitaisiin parantaa. Keskustelu parannusehdotuksista on, kiitos viihdeteollisuuden, keskittynyt pääasiassa tekijänoikeuksien tiukentamiseen. Tekijät kokevat helposti puheet tekijänoikeuden lieventämisestä siksi helposti puheina toimeentulonsa heikentämisestä.

Tekijöiden asema on nykyjärjestelmässäkin tosin varsin heikko. Hyvin harva pystyy elämään pelkästään luovalla työllä. Suomesta ei löydy juurikaan supertähtiä, mikä johtuu osittain kielialueen pienuudesta. Englanninkielisellä tekstillä tai musiikilla on paljon helpompi elää, kun potentiaalista yleisöä on yli miljardi kuuden miljoonan sijaan. Toki kääntämismahdollisuus tasoittaa tilannetta jonkin verran.

Vuodelta 2003 peräisin olevien tietojen mukaan vain 20 % vakavan ja 10 % kevyen musiikin säveltäjistä ei tee muuta työtä sävellystyön ohessa. Vuonna 2001 musiikintekijät saivat tekijänoikeuskorvauksia keskimäärin alle 2 000 euroa vuodessa ja muita tuloja säveltämisestä noin 1 700 euroa. Valtaosa musiikin tekijöistä koki taloudellisen asemansa epävarmaksi ja tilanteensa säveltäjänä, sanoittajana ja/tai sovittajana heikoksi. [1] Muusikoiden suurimmaksi tulonlähteeksi on perinteisesti ajateltu keikkailua, mutta tämä ei auta musiikintekijöitä. Keikkatulot ovat sitä paitsi monille yhteille selkeästi pienemmät kuin mitä yleisesti ajatellaan. Esimerkiksi muusikko Hannu Oskala laskee saavansa sadan kuulijan klubikeikasta Helsingin keskustassa vajaan kolmen euron tuntipalkkion. Tähän ei lasketa harjoitteluun kuluva aikaa, eikä soittimien keikkapaikalle kuljettamiseen uppoavia kuluja. [2]

Kirja-alalla tilanne ei ole merkittävästi parempi. Kirjailijaliiton vuoden 2005 tulokyselyn mukaan kirjailijaliiton jäsenten tekijänpalkkioiden mediaani oli 2 000 euroa vuodessa. Palkkio oli neljänneksellä vastanneista korkeintaan 450 euroa vuodessa. 72 prosenttia vastanneista ilmoitti saavansa apurahan. Apurahan yleisin suuruus oli 11 800 euroa vuodessa, eli 983 euroa kuussa. Matalia tuloja ei muuttanut miksiäkään se, että vastaajat olivat julkaisseet keskimäärin kymmenen kirjaa, ja tyypillinen tahti oli kirja kahden vuoden välein. [3] Heidi Köngäs kuvailee tilannetta Helsingin Sanomissa:

Kirjailija Hannu Raittila yrittää tuoreessa kirjassaan *Kirjailijaelämää* kartoittaa omaa ammattikuvaansa. Hän kuvaa pitkän aikavälin suunnitelmaansa, jolla oli varsin kohtuullinen tavoite: "Halusin päästä tilanteeseen, jossa ei kohtuullisesti eläkkeeseen tarvitsisi tehdä muuta kuin kirjoittaa kirjoja, yhden vuodessa."

Finlandia-palkinnon jälkeinen teos *Pamisoksen purkaus* ei kuitenkaan myynyt, ja Raittila synkistyi. Tavoite ei siis onnistunut edes Raittilalta, joka sentään on kirjallisella kentällä arvostettu kirjailija, kriitikkojen kehuma ja moninkertaisesti palkittu. Jotain on pielessä.

Aloitin kirjallisen urani kuusi vuotta sitten, ja olen kirjoittanut kolme romaania. Tahti ei ole ollut se markkinoiden vaatima kirja joka syksyksi. Päättyökseni ohjaan televisioelokuvia ja -sarjoja. Huvitan usein ihmisiä kertomalla, että romaanien kirjoittaminen on toistaiseksi ollut kaikkein huonoiten palkattua työtäni. Jopa lukioaikojen kesätöissä bingoemäntänä ansaitsin paremmin.

Muiden kirjailijoiden tapaan olen syyttänyt keunoista tuloista itseäni. En osaa kirjoittaa sellaista romaania, joka kiinnostaisi lukijoita. Vasta tänä syksynä ilmestyneen kirjani kohdalla olen tajunnut, että kyse on myös siitä, miten kirjamarkkinat Suomessa toimivat. [4]

Miten tilannetta voisi korjata? Pitkä tekijänoikeus on hyvin tehoton ratkaisu asiaan. Tietyissä mielessä tilanne on kuitenkin vähemmän vakava kuin mitä voisi luulla. Niin Oskala kuin Köngäskin mainitsevat osasyiksi mataliin palkkioihin ylitarjonnan. Köngäksen mukaan suurin osa vakavammasta kirjallisuudesta ei koskaan edes päädy kirjakauppoihin, tai sinne otetaan yksi kappale [4]. Matalat palkkiot eivät siis tunnu vievän minnekään ihmisten halua tehdä kulttuuria. Monet kuitenkin kokisivat kohtuulliseksi, että kulttuurintekijöillä olisi parempi mahdollisuus ansaita työllään.

Ensimmäinen selkeä epäkohta löytyy ehdottomasti eläkkeistä. Kuten edellisessä luvussa mainittiin, tekijänoikeustulot eivät nykyisellään kartuta eläkettä. Erillisestä anomuksesta myönnettävän ylimääräinen taiteilijaeläke on melko pieni, minkä lisäksi se on vain harvojen saatavissa. Taiteilijaeläkkeitä myönnettiin 65 kappaletta vuodessa vuosina 1974-1992, minkä jälkeen määrä tiputettiin 35 kappaaleeseen. Finlands svenska författareförening, Suomen Kirjailijaliitto, Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto, Suomen Näytelmäkirjailijaliitto, Suomen Säveltäjät ja Suomen Taiteilijaseura allekirjoittivat 17. kesäkuuta 2009 vetoituksen eläkkeiden määrän nostamisesta sataan. Perusteluiksi mainittiin suurten ikäluokkien eläköityminen, taiteilijoiden määrän jatkuva kasvu sekä taiteilijoiden keskimäärin alhaiset tulot. [3]

Kansanedustaja Anni Sinnemäki (vihr.) teki vuonna 2005 lakialoitteen, joka olisi kartuttanut eläkettä muusikoiden ja musiikintekijöiden saamista tekijänoikeustuloista. Ehdotuksen mukaan eläkevakuutusmaksut olisi kerätty kokonaisuudessaan tekijänoikeustuloista. [5] Aloite ei edennyt. Taiteentekijöiden apurahat alkoivat kartuttaa eläkettä vuoden 2009 tammikuusta lähtien. Niidenkin kohdalla eläkemaksut maksetaan apurahasta itsestään, keskimäärin 14 prosenttia apurahan kokonaismäärästä. [6] Asia ei kuitenkaan saa jäädä tähän, sillä ei ole mitään hyvää syytä siihen, mikseivät kaikki tekijänoikeustulot voisi kartuttaa eläkettä muiden tulojen tapaan.

Mikäli kulttuurintekijöitä ja kulttuurin tekemistä todella haluttaisiin tukea, olisi myös muita vaihtoehtoja. Eläkemaksut saatettaisiin esimerkiksi kustantaa valtion kassasta, tai voitaisiin keventää tekijänoikeustuloihin kohdistuvaa verotusta. Tällainen ajatus aiheuttaa kuitenkin epäluuloja, sillä se rikkoo luvun alussa mainittuja periaatteita vastaan. Jos taiteilijat saavat helpotusta, mikseivät muut pienituloiset ammattiryhmät? Suomen eläkelainsäädäntö on jo valmiiksi sotkuinen ja antaa eri ammattiryhmien edustajille erilaiset eläkkeet, kiitos eturyhmien painostuksen. Tiettyjen ryhmien erikoiskohtelu on joskus saattanut olla tarpeen, mutta löytyy myös tapauksia, joiden ohi aika on jo ajanut, eikä erikoiskohtelua enää tarvittaisi. Saavutetuista eduista ei kuitenkaan haluta luopua, ja myös taiteilijoiden erikoiskohtelu saattaisi ajan myötä jäädä tällaiseksi turhaksi muinasjäännteeksi.

On kuitenkin tärkeää huomata, että koko kansakunta maksaa *jo nyt* tekijänoikeuden muodossa veroa, jonka suurimmat voitot kerääntyvät suuryrityksille. Maksamme veroa rahallisesti teosten kasvaneissa hinnoissa ja vahvan säätelyn ja runsaiden rajoitusten aiheuttamasta työpaikkojen vähydestä kulttuurintuotannossa. Samaan aikaan maksamme myös veroa epäsuoremmin, menettäessämme monipuolisemman ja paremmin saatavilla olevan kulttuurin tuoman arvon. Valtion suoraan maksama tuki erottuu paljon helpommin ja herättää siten herkemmin vastustusta, mutta sen lisääminen olisi paljon vähemmän vahingollista verrattuna nykyisiin ylivahvoihin tekijänoikeuksiin. Mikäli vastustamme verohelpotuksia tietyille ammattiryhmille, joudumme johdonmukaisuuden nimissä

vastustamaan myös pitkiä tekijänoikeuksia.

Tiedostonjakaminen

Tiedostonjakamisen suhteen tilanne on varsin yksiselitteinen. Kertauksena aiemmista luvuista, tiedostonjakamisen laillistamiselle ei ole järkeviä vaihtoehtoja. Laittoman jakamisen tehokas valvominen vaatisi rajua kansalaisoikeuksien heikentämistä. Se aiheuttaisi tilanteen, jossa niin jakajat kuin ei-jakajatkin saatettaisiin tuomita oikeudessa, varsinaisen syyllisyyden muuttuessa sivuseikaksi. Käytännössä tilanne onkin *jo nyt* hyvin lähellä tätä, sillä tuomioistuinten hyväksymät todisteet ovat usein huolestuttavan ohuita. Oikeudenhaltijoiden sijaan todisteiden kerääminen voitaisiin pitää poliisin tehtävänä. Resursseja ei kuitenkaan ole riittävästi siihen, että tällä saataisiin aikaan tarvittavaa pelotevaikutusta. Nykyisilläkään jättioikeudenkäynneillä ei tunnu olevan kovin suurta vaikutusta tiedostonjakamiseen.

Toisaalta ei myöskään ole vahvaa näyttöä siitä, että tiedostonjakaminen todella vähentäisi myyntituloja. Äänitemyynti on ainoa luovan työn liiketoiminta-ala jossa näkyy merkittävää pienentymistä, ja elävän musiikin alan vilkastuminen kompensoi sitäkin paremmin kuin hyvin. Äänitemyyntiin vähentyminen saattaa myös johtua muista syistä. Yksi tällainen syy on musiikin kuuntelun yleinen vähentyminen, kun se on joutunut kilpailemaan yhä useampien viihdemuotojen kanssa. On myös huomattava, että siirtymä vinyylistä ja äänikaseteista CD-levyihin kasvatti äänitemyyntiä keinotekoisesti 1990-luvun aikana. Muilla kulttuurialoilla näkyy pikemminkin kasvua kuin pienentymistä.

Tiedostonjakamisen myönteiset vaikutukset ovat myös valtaiset. Nyt jokaisella on pääsy huomattavasti laajempaan kulttuurin kirjoon kuin aiemmin. Yhteiskunta kokonaisuudessaan hyötyy tiedostonjakamisesta selkeästi enemmän kuin kärsii, sillä harva lataaja kykenisi muutenkaan ostamaan kaikkea lataamaansa. Kopioinnin hajautuminen tuottaa myös kaupallisille palveluille painetta panostaa laatuun, ja estää niitä hyötymästä pelkän monopoliasemansa turvin.

Nykylaki tukahduttaa myös erityisesti nuorten harrastamaa fanikulttuuria ja remiksausta. Mahdollisuus vapaasti muokata teoksia ja luoda uutta niiden pohjalta antaa lukemattomille ihmisille mahdollisuuden ilmaista itseään paremmin, itse haluamallaan tavalla. Se demokratisoi kulttuuria ja tuo sen lähemmäksi ihmistä, perinteisten ylhäältä johdettujen tiedon ja kulttuurin jakelumallien sijaan.

Lopputulos on varsin selkeä: lakia on muutettava. Tiedostonjakamisen lisäksi haluamme laillistaa myös olemassaolevaa kulttuuria uudelleenkäyttävän amatööritaitteen. Siksi toteammekin, että *kaikki sellainen teosten kopiointi ja käyttö, joka ei tapahdu ansiotarkoituksessa tai osana ansiotarkoituksessa harjoitettavaa toimintaa, on laillistettava.*

Laillistamisen rajaaminen juuri epäkaupalliseen eli muussa kuin ansiotarkoituksessa tapahtuvaan toimintaan johtuu useasta syystä. Haluamme, että tekijöillä olisi kopioinnista huolimatta mahdollisimman hyvät mahdollisuudet ansaita teoksillaan. Monet tekijät harrastavat toimintamallia, jossa heidän teoksiaan saa levittää vapaasti. He pitävät kuitenkin itsellään yksinoikeuden teostensa kaupalliseen hyödyntämiseen. Tällöin heidän teoksensa pääsee leviämään laajalti, mutta on silti merkittävä mahdollisuus siihen, että he saavat tuloja. Jotkut pitävät jakoa ansio- ja muussa kuin ansiotarkoituksessa tapahtuvaan käyttöön toimimattomana, mutta nykyisessäkin tekijänoikeuslaissa on pykälä, joissa tämä ero tehdään. Asiassa ei siis itsessään olisi mitään uutta.

Teoksen kaupallisessa käytössä on myös merkittävä ero epäkaupalliseen nähden. Rahan ansaitseminen jollakin teoksella vaatii mahdollisimman suurta asiakaskuntaa. Suuren

asiakaskunnan hankkiminen taas vaatii, että palvelua tarjoava taho tekee itsensä tunnetuksi. Lisäksi rahaliikenteestä jää jälki, joko asiakkaiden maksaessa myyjälle suoraan tai jotakin epäsuorempaa reittiä. Tiedostonjakamisessa taas käyttäjillä ei ole motiivia vetää itseensä sen enempää huomiota kuin mitä varsinainen tiedostoliikenne vaatii. Tämä tekee kaupallisesta käytöstä paljon helpompaa valvoa vaarantamatta perusoikeuksia.

Laajakaistaverot?

Pidämme parhaana lähestymistapana epäkaupallisen käytön vapauttamista suoraan. On kuitenkin myös ehdotettu, että tiedostonjakamisen mahdollisesti aiheuttamia tappioita kompensoitaisiin nykyisten hyvitysmaksujen kaltaisella järjestelmällä. Tämän yhteydessä on väläytelty termiä "laajakaistaverot", joka nimensä mukaisesti olisi kaikille nopeille Internet-liittymille langetettu vero. Sen tuotot käytettäisiin joko apurahoihin tai maksuihin laajasti kopioitujen teosten tekijöille.

Hyvitysmaksujärjestelmä tiedostonjakamiselle ei ole mahdoton ajatus, mutta se on monella tapaa ongelmallinen. Hyvitysmaksu oli vielä perusteltu silloin, kun se määrättiin tuotteille, joilla ei voinut tehdä juuri muuta kuin kopioida kulttuuriteoksia. Sittemmin se on kuitenkin määrätty myös esimerkiksi CD-levyille, ja ehdotus laajentaisi sen Internet-liittymiin. Oikeusoppinut Tuomas Mylly on huomauttanut, että nykyinenkin hyvitysmaksujärjestelmä on käytännössä *yksityinen, kaikkea informaation välittämistä koskeva vero* [7]. On periaatteellisesti hyvin ongelmallista, että luomalla kulttuuriteoksia saa erityisoikeuden päästä osingoille lähes kaikilta kanssaihmisiltä kerätystä verosta. Lisäksi vero kohdistuisi kaikenlaiseen informaation välittämiseen, riippumatta siitä, onko tiedon välittäminen tekijänoikeudellisesti relevanttia vai ei. Mylly pitää ongelmallisena myös sitä, miten hyvitysmaksuja keräävät tekijänoikeusjärjestöt käyttävät maksurahoja. Sen lisäksi, että osa jaetaan tekijöille, osa käytetään muihin tarkoituksiin, kuten tekijänoikeusasioihin liittyvään valistukselliseen kampanjointiin. Tekijänoikeuksista hyötyvillä järjestöillä on luonnollisena intressinä vahvistaa tekijänoikeuksia ja laajentaa niistä kerättäviä maksuja riippumatta siitä, mikä olisi yhteiskunnallisesti perustelluinta. Kampanjoissa vakiinnutetaan merkityksiä yhdistäviä kielikuvia, kuten tiedostonjakamisen käytön rinnastaminen ammattimaisesti kaupallisiin tuoteväärengöksiin tai varastamiseen. Joskus kampanjoissa ja tiedotuksessa jaetaan jopa virheellistä tai ainakin puutteellista tietoa.

Tekijänoikeusjärjestöjen toiminta on sinänsä ymmärrettävää: kuten mitkä tahansa järjestöt, ne pyrkivät ajamaan omaa etuaan mahdollisimman tehokkaasti. Ongelma syntyykin niiden asemasta puolivirallisina toimijoina. Ne keräävät valtion tukemana rahaa, jolla pyritään entisestään parantamaan mahdollisuuksia kerätä rahaa. Valtionhallinnon taholta ei myöskään etsitä tai pyritä luomaan minkäänlaisia vastinpareja tekijänoikeusjärjestöille. Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus ry, jonka jäsenenä on useita tekijänoikeusjärjestöjä, lähetti vuoden 2008 alussa kaikkiin Suomen alakouluihin neljäsluokkalaisille suunnatun oppimateriaalin. Se oli jatkoa vuonna 2006 julkaistulle yläkouluille suunnatulle Piraattitehdas-oppimateriaalille, jonka TTVK oli laatinut yhdessä oikeusministeriön ja Luovan työn tekijöiden ja yrittäjien (Lyhty) kanssa. Piraattitehdas-materiaaliin kuuluu sarjakuva, jossa teosten kopiointi verkosta rinnastetaan varastettujen farkkujen ostamiseen tai ravintolasta maksamatta livistämiseen. Sarjakuvassa todetaan yksipuolisesti tiedostonjakamisen vähentävän teosten myyntiä. Yksityiseen käyttöön tapahtuva tiedostonjakaminen rinnastetaan suoraan piraattikopioiden kaupalliseen ja järjestäytyneeseen myymiseen. Sarjakuvaan ei sisälly minkäänlaista tekijänoikeuden kritiikkiä tai problematisointia, ei edes asiantuntijoiden esittämää.

Ongelma on yksinkertainen: tekijänoikeuksista hyötyvät tahot saavat niiden kautta rahaa. Tämän rahan avulla ne voivat kampanjoida saadakseen tekijänoikeuslait tiukemmiksi ja hyvitysmaksujärjestelmää laajemmaksi. Näin saatua lisärahaa voidaan käyttää

kampanjoinnin voimistamiseen. Hyvä esimerkki tästä on, että nykyään myös digiboksien tallentavasta kovalevystä joudutaan maksamaan hyvitysmaksua. Kovalevyjä voidaan käyttää pelkästään kerran lähetetyn ohjelman katsomiseen myöhemmin, ei varsinaiseen teosten kopioimiseen. Tästä huolimatta ne ovat hyvitysmaksun alaisia. Tämä ilmentää sitä valtaa, minkä tekijänoikeusjärjestöt ovat saaneet itselleen, osittain aiempien hyvitysmaksujen kautta. Monien "luvatun kopiointi on varkautta" -asenne todennäköisesti juontaa juurensa ainakin osittain tekijänoikeuspropagandistien kampanjointiin.

Hyvitysmaksujärjestelmän puolesta on kirjoittanut muiden muassa University of Californian lakitieteen professori Neil Weinstock Netanel [8]. Hänen ehdotuksessaan hyvitysmaksu määrättäisiin kaikille tuotteille tai palveluille, joita myyvät yritykset hyötyvät merkittävästi tiedostonjakamisesta. Sellaisia voisivat olla esimerkiksi Internet-liittymät, tiedostonjakopalvelut ja -ohjelmistot, tiedostojen kopioimiseen ja hyödyntämiseen liittyvä kuluttajaelektroniikka (kuten polttavat CD- ja DVD-asetat ja MP3-soittimet) ja niiden tallennuslaitteet (kuten tyhjät CD- ja DVD-levyt). Netanel arvioi, että maksun asettaminen noin neljään prosenttiin tuotteiden hinnasta riittäisi runsaaseen korvaukseen tekijöille. Kerätyt korvaukset jaettaisiin tekijöiden kesken suhteessa siihen, miten paljon heidän tuotteitaan kopioitaisiin ja uudelleenkäytettäisiin.

Korvausten jakaminen edellyttäisi tiedostonjakoverkkojen tarkkailemista tarkkojen kopiointimäärien selvittämiseksi. Tämä tuottaa jälleen yksityisyydensuojakysymyksiä, mutta ne eivät välttämättä ole yhtä vakavia kuin ensimmäisessä luvussa käsitellyt. Liikenteessä ja jaossa olevien tiedostojen määrää on paljon helpompi arvioida kuin niiden jakajien henkilöllisyyksiä. Toimintaa helpottaisi myös se, että tiedostonjakamisen ollessa laillista jakajilla ei olisi erityistä motivaatiota peitellä tekemisiään. Monet käyttäjät saattaisivat jopa tarkoituksella tarjota tietoaan saataville, tietoisena siitä, että se tukisi niitä tekijöitä, joiden teoksia he ovat kopioineet. Rahojen jakamisessa voitaisiin myös hyödyntää Last.fm-sivuston kaltaisia palveluita. Last.fm antaa käyttäjän lähettää sivustolle automaattisesti tiedot kaikesta kuuntelemastaan musiikista, minkä jälkeen tiedoista kootaan kattavia tilastoja.

Yksi ilmeinen ongelma on se, että tekijät saattaisivat yrittää kasvattaa tulojaan väärentämällä teoksiinsa liittyvää verkkoliikennettä. Tietokoneita voitaisiin jättää soittamaan yksittäisiä musiikkikappaleita uudestaan ja uudestaan ja siten parantaa niiden asemaa tilastoissa. Poliittiset puolueet voisivat tuottaa huonolaatuisia teoksia ja pyytää kannattajakuntaansa lataamaan niitä rahoituksen keräämiseksi. Netanel ei kuitenkaan usko tästä koituvan ylitsepääsemätöntä ongelmaa. Hän esittää kolme seikkaa, jotka vähentävät sen vaikutusta:

1) Valtaosa kulttuurituotteiden kulutuskerroista liittyy hyvin pieneen osaan teoksia. Nämä muutamat suosituimmat teokset saavat moninkertaisesti enemmän huomiota ja käyttökertoja kuin kaikki muut. Tämän on esitetty olevan väistämätöntä missä tahansa tilanteessa, jossa ihmiset voivat vapaasti valita käyttämänsä tuotteet. Useimmat eivät jaksakaan käyttää paljonkaan aikaa uusien teosten etsimiseen, vaan tutustuvat niihin teoksiin, joista ovat jo valmiiksi kuulleet muilta ihmisiltä. Tämän seurauksena teokset kasvattavat suosiotaan sitä nopeammin, mitä suosituimpia ne ovat. Netanel esittääkin, että käyttökertoja väärentävät tahot eivät saisi vietyä itselleen kuin pienen osan suosittujen teosten saamista tuloista. Väärentäjät kilpailisivatkin lähinnä keskisuosittujen ja marginaaliteosten kanssa. Luonnollisesti tämäkin olisi huono asia. Käyttötilastojen väärentäminen kuitenkin tuottaisi ilmeisesti vain rajallista hyötyä harjoittajilleen ja olisi siten hallittavissa oleva ongelma.

2) Huijaamisen torjumiseksi voitaisiin hyödyntää erilaisia teknisiä keinoja. Esimerkiksi perinteiset kyselytutkimukset kohdistetaan suhteellisen pienelle joukolle vastaajia. Mikäli ne kuitenkin on laadittu hyvin ja kohdennettu oikeille ihmisille, niillä pystytään arvioimaan

varsin hyvin sitä, millä tavalla paljon suurempi ihmisjoukko olisi vastannut. Vastaavasti teosten käyttömääriä voitaisiin mitata sopivasti suunnitelluin pistokokein sen sijaan, että ne laskettaisiin suoraan kaikista käyttäjistä. Tällöin huijarit joutuisivat väärentämään valtaisan määrän liikennettä, jotta sillä olisi mahdollisuus tulla ylipäätään huomatuksi.

3) Verkkoliikenteen väärentäminen olisi todennäköisesti paljon harvinaisempaa ja tuomitumpaa kuin nykyinen tiedostonjakaminen. Se voitaisiin kieltää ja sitä voitaisiin pyrkiä rajoittamaan erilaisilla oikeustoimilla.

Toinen ilmeinen ongelma on, että hyvitysmaksuja jouduttaisiin keräämään myös sellaisilta, jotka eivät harrasta tiedostonjakamista. Tähän Netanel esittää neljä vastausta:

1) Hyvitysmaksut hyödyttäisivät yhteiskuntaa kokonaisuutena. Tyypilliset verot nostavat hyödykkeiden hintoja ja vähentävät siten kuluttajien hyvinvointia. Mikäli vaihtoehdot kuitenkin ovat hyvitysmaksujärjestelmä ja tiedostonjakamisen tukahduttaminen kokonaan, hyvitysmaksu hyödyttäisi kuluttajia keskimäärin enemmän kuin haittaisi. Kuluttajille olisi tällöin halvempaa hankkia teoksia kuin siinä tapauksessa, että nykyisiä tekijänoikeuksia valvottaisiin tehokkaasti. Viihdeteollisuus yrittää kerätä mahdollisimman suuret voitot siinä missä hyvitysmaksut tähtäisivät pelkästään kohtalaiseen korvaukseen.

2) Verotus vaikuttaa käyttäytymiseen. Vaikka keskimääräinen kuluttaja hyötyisikin, voi silti olla, että tiedostonjakamista harvakseltaan harrastavat joutuisivat maksamaan ahkerien jakajien toiminnasta. Netanel epäilee tämän vaaran kuitenkin olevan jossain määrin liioiteltu. Monet maksavat mielellään ylimääräistä mahdollisuudesta jakaa tiedostoja aktiivisesti, vaikka he eivät päätyisikään tekemään sitä kovin paljoa. Kuluttajathan ostavat jo nyt säännöllisesti tietokoneita, joissa on enemmän muistia ja laskentatehoa kuin mitä he tarvitsisivat.

Hyvitysmaksu saattaisi myös kannustaa jakamaan tiedostoja nykyistä enemmän. Jos tietokoneen hinnassa on pieni lisämaksu, jolla ostetaan oikeus jakaa videoita ja musiikkia laillisesti, on todennäköisempää, että mahdollisuutta aletaan hyödyntää. Siitähän on jo maksettu. Ei myöskään ole mitenkään selvää, että nykyinen tekijänoikeusjärjestelmä olisi reilumpi ja tehokkaampi kuin sellainen hyvitysmaksuun pohjautuva järjestelmä, jossa epäkaupallinen kopiointi olisi laillista. Jos tekijänoikeuksia valvottaisiin tehokkaasti, kulttuurista maksettaisiin ylihintaa ja pystyttäisiin nauttimaan pienemmästä määrästä teoksia. Hyvitysmaksujärjestelmässä kukin maksaisi kiinteän hinnan, ja voisi sen jälkeen nauttia rajoittamattomasta määrästä teoksia ilman lisämaksua. Markkinatutkimus osoittaaakin, että digitaalisessa muodossa olevia tuotteita ostavat kuluttajat maksavat yleensä mieluummin kiinteitä maksuja kuin yksikköhintoja, vaikka tämä johtaisikin vähän korkeampaan kokonaishintaan.

3) Ramseyen verotus. Ramseyen verotuksen takana oleva ajattelutapa on, että useamman tuotteen verottaminen yhtäläisesti vääristää markkinoita vähemmän kuin vain muutaman harvan tuotteen verottaminen. Mikäli esimerkiksi kaikille tuotteille lyödään samansuuruinen arvonlisävero, mikään tuote ei saa epäreilua etua siitä, että sen kilpailijoita verotetaan rankemmin. Vastaavasti mikään tiedostonjakamisesta hyötyvä taho ei saa muihin nähden etua, jos niitä kaikkia verotetaan. Tämän ajattelutavan mukaan tiedostonjakamisesta hyötyviä tuotteita tulisi verottaa sen mukaan, miten paljon hinta vaikuttaa niiden kysyntään. Mikäli pienet lisäykset hintaan vähentävät tuotteen kysyntää merkittävästi, tulisi sille lyödä pienempi maksu kuin silloin, kun hinnalla ei ole suurta merkitystä.

4) Vapautukset ja helpotukset hyvitysmaksuihin. Yritykset kieltävät usein tiedostonjakamisen käyttäjiltään. Tämän seurauksena yritykset, jotka osoittavat kiellon olevan voimassa ja että sitä valvotaan, voitaisiin vapauttaa maksuista. Lisäksi nopeita

Internet-liittymiä voitaisiin verottaa raskaammin kuin hitaita.

Emme ole Netanelin ehdotuksesta täysin vakuuttuneita. Kulttuuriala tuntuu pärjäävän hyvin tiedostonjakamisen aikakaudellakin, joten ehdotus vaikuttaa sinänsä turhalta. Silti se on selkeästi parempi vaihtoehto kuin tiedostonjakamisen pitäminen laittomana.

Laajakaistavero voisikin olla hyväksyttävä kompromissi, mikäli tiedostonjakamisen laillistaminen osoittautuu poliittisesti liian vaikeaksi ilman sitä. Vaikuttaa myös siltä, että vaadittava maksu jäisi melko pieneksi. Suomen olosuhteita tarkastelleet Ville Oksanen ja Mikko Välimäki ovat laskeneet, että viiden euron kuukausittainen vero laajakaistaliittymille riittäisi kattamaan ainakin mahdollisen äänitemyyntin laskun paremmin kuin hyvin [9]. Laajakaistamaksun keskeinen ongelma liittyy siihen, voitaisiinko maksulla saadut rahat todella jakaa tekijöille jollakin oikeudenmukaisella tavalla. Tämä on vakava ongelma kaikissa hyvitysmaksuissa. Hyvitysmaksuilla ei niinkään kompensoida yksittäisiä tekijöitä laillisesta yksityiskopioinnista, vaan tuetaan yleisemmin koko alan toimintaedellytyksiä.

Kaupallinen tekijänoikeus

Kaupallinen tekijänoikeus tuo mukaan omat ongelmansa. Tekijänoikeuden suojaamat teokset ovat kalliimpia ja huonommin saatavilla kuin suojaamattomat. Sen lisäksi voitaisiin tehdä valtaiset määrät enemmän kulttuuria, mikäli jo olemassaolevan kulttuurin hyödyntäminen olisi helpompaa. Samoin uusien palveluiden tarjoaminen helpottuisi, kun vanhoihin liiketoimintamalleihin kaivautuvat ryhmittymät eivät jatkuvasti panisi kapuloita rattaisiin. Kukaan ei pysty sanomaan varmasti, miten suuri vaikutus höllemmillä tekijänoikeuslaeilla olisi. Kartta- ja säätiedoista saadut esimerkit vihjaavat kuitenkin, että luovien alojen arvo saattaisi helposti moninkertaistua mikäli tekijänoikeuksia kavennettaisiin reippaasti. Kaventamista ei tietenkään tarvitse tehdä rajuin hyppäyksiin, vaan asteittain. Jokaisen tehdyn lakimuutoksen jälkeen tarkasteltaisiin sen vaikutusta. Jos luova työ vähenisi tai tietyt liiketoiminta-alat kärsisivät kohtuuttomasti, harkittaisiin mitä asialle olisi syytä tehdä. Esitämme teosten kaupallisen hyödyntämisen vapauttamiseen seuraavia vaihtoehtoja.

Suoja-ajan lyhentäminen. Helppo ratkaisu olisi tekijänoikeudellisen suoja-ajan raju lyhentäminen. Miten paljon sitä pitäisi lyhentää?

Tähän kysymykseen on pyrkinyt vastaamaan Cambridgen yliopiston taloustieteilijä Rufus Pollock [10]. Hänen mallinsa lähtee muutamasta yksinkertaisesta perusolettamasta. Eri aikoina tuotetaan eri määrä kulttuuriteoksia. Vahvempi tekijänoikeus lisää teosten tuotantoa nostamalla tekijöiden voitto-odotuksia. Samaan aikaan se kuitenkin heikentää teosten saatavuutta ja vähentää lisätuotannon aiheuttamaa hyvinvointia lisäävää vaikutusta. Aiemmin tuotetut teokset pysyvät saatavilla myöhemminkin, mutta menettävät hyvinvointia tuottavaa vaikutustaan ajan myötä. Ne saattavat käydä vanhanaikaisiksi tai epämuodikkaiksi tai yksinkertaisesti unohtua. Tekijänoikeuden voimakkuus rajoittaa niiden saatavuutta siihen asti kunnes ne vapautuvat suojasta. Malli ei ota huomioon johdannaisteoksia eikä tekijän investointeja teokseen sen luomisen jälkeen. Se ei myöskään ota huomioon sitä mahdollisuutta, ettei tekijä välttämättä pyri hyötymään kaikista luomistaan teoksista mahdollisimman paljon.

Teoreettisen mallin rakennettuaan Pollock turvautui useisiin eri lähteisiin arvioidakseen sitä, miten paljon teosten ikääntyminen vähentää niiden kysyntää käytännössä. Hän päätyi tulokseen, jonka mukaan todennäköisin optimikesto tekijänoikeudelle on noin 15,5 vuotta julkaisusta. Lisäksi hän arvioi, että optimisuoja-aika olisi 50 prosentin todennäköisyydellä vielä tätä lyhyempi. Suoja-ajan tulisi 95 prosentin varmuudella olla alle 30 vuotta, ja 99,9 prosentin varmuudella alle 47 vuotta julkaisusta.

Uudistamisvaatimus. Vaihtoehtoisesti suoja-aika voisi olla lyhyt, mutta sen voisi tietyn väliajoin uudistaa nimellistä maksua vastaan. Tätä vaihtoehtoa ovat tuoreeltaan ehdottaneet oikeustaloustieteilijät William Landes ja Richard Posner [11]. He huomauttavat, että kun Yhdysvaltojen laki vielä vaati tekijänoikeuden uusimista, vain pieni osa teoksista (11 prosenttia) päädyttiin uusimaan 28 vuoden jälkeen. Uudistamisvaatimus korjaisi orpojen teosten ongelman (eli sen, että joskus teoksen oikeudenhaltijoita on pitkän ajan kuluttua mahdotonta saada selville ja teos jää käyttämättä). Uudistamisvaatimus vähentäisi myös todennäköisyyttä sille, että oikeudenhaltijoille vähämerkitykselliset teokset jäävät käyttämättömiksi.

Pakkojoukkolisenssi. Kolmas tapa rajoittaa tekijänoikeuden haitallisia vaikutuksia olisi pakollinen joukkolisenssi. Monet pitävät huonona asiana sitä, että tekijänoikeutta lyhennettäessä tekijä ei välttämättä saisi enää lainkaan tuloja suoja-ajan päätyttyä. Tekijänoikeuden pääongelma ei ole niinkään se, että alkuperäiselle tekijälle joutuu maksamaan, vaan se, että tekijänoikeus rajoittaa teoksen käyttömahdollisuuksia.

Pakkojoukkolisenssi antaisi teokselle ensin lyhyen suoja-ajan, esimerkiksi viisi vuotta julkaisusta, joka toimisi kuten nykyinenkin kaupallisen käytön suoja. Sen jälkeen teos tulisi pakkolisenssin alaiseksi. Kuka tahansa voisi uudelleenkäyttää sitä kaupallisesti, mutta joutuisi maksamaan lakisääteisen maksun tekijälle. Tämä maksu voisi olla vaikkapa 10 % myyntihinnasta tai, jos se olisi osa jotakin suurempaa teosta, summaltaan kiinteä. Teoksen alkuperäinen levittäjä ei saisi osuutta maksusta, vaikka voisi edelleen tuki levittää teosta. Vain tekijä itse hyötyisi. Jotta uusiokäyttö olisi mahdollisimman helppoa eikä orpojen teosten ongelmaa syntyisi, käyttökorvaukset maksettaisiin tekijänoikeusjärjestöille. Ne jakaisivat ne edelleen tekijöille parhaan kykynsä mukaan. Joukkolisenssi voisi pysyä voimassa selkeästi pidemmän ajan, vaikkapa tekijän koko eliniän.

Johdannaisteokset. Johdannaisteosten luomista on joka tapauksessa syytä selkeästi helpottaa. Tällä hetkellä voidaan sanoa, että sitaattioikeus pätee käytännössä vain kirjoitetulle tekstille. Siitä, miten paljon tekijänoikeuden kestoa rajoitetaan, riippuu myös se, miten laajat oikeudet on syytä myöntää johdannaisteosten tekemiseen. Mitä pidempään tekijänoikeus kestää, sitä perustellumpaa on vapauttaa johdannaisteokset kokonaan alkuperäisesteoksen tekijänoikeuden rajoituksista.

Yhteiskunnan tuki. Yhteiskunta tukee rahallisesti luovia aloja jo nyt varsin merkittävällä tavalla. Ehkä rajuin esimerkki luovan alan valtiontuista on Kansallisooppera. Valtio maksaa sille vuonna 2010 suoraa tukea 35,7 miljoonaa euroa, mikä on noin 80 % oopperan kuluista. Loppuosuus koostuu lipputuloista ja yrityssponsoreiden maksuista. Ilman yhteiskunnan tukea, siis vapailla markkinoilla, yksittäisen lipun hinta nousisi satoihin euroihin. Tuskin kovin moni olisi valmis maksamaan tällaisia summia, eli koko ooppera joutuisi lopettamaan. Kansalaiset eivät halua käydä oopperassa niin paljoa, että se pystyisi tulemaan toimeen omillaan. Kansalaiset pelaavat mieluummin Veikkauksen ja RAY:n pelejä. Toisaalta kansalaiset haluavat, että Suomessa toimii ooppera, joten sen toiminta rahoitetaan pitkälti veikkausvoittovaroista.

Kuten oopperankin kanssa, on mahdollista, että ihmiset eivät suostu maksamaan 20 euroa CD-levystä, mutta haluavat siitä huolimatta, että niitä tuotetaan. Jos tuotanto ei ole mahdollista halvemmilla vähittäismyyntihinnoilla, tuotantoa voidaan tukea suoraan yhteiskunnan varoilla. Elokvamaailmassa tämä on jo todellisuutta. Viime vuosikymmenten aikana Suomessa ei olisi tuotettu juuri lainkaan ammattimaisia elokuvia, ellei niitä olisi tuettu valtion talousarviosta. Elokvien tuotanto- ja levitystukea maksetaan vuonna 2010 Suomen elokuvasäätiön kautta 20,2 miljoonaa euroa. Rahojen alkuperänä ovat veikkausvoittovarot, kuten oopperankin kohdalla. Nykyinen tekijänoikeusjärjestelmä ei kykene takaamaan, että elokuvia pystyttäisiin tuottamaan vapailla markkinoilla, kun kyse

on pienestä kielialueesta.

Tilastokeskuksen "There's no business like..." -raportti vuodelta 2008 kertoo:

Elokuvatuotannon yritykset toimivat Suomessa pääosin niin kuin millä tahansa vaihtelevaa projektitoimintaa harjoittavalla alalla - tukea lukuun ottamatta. Pieni väkimäärämme lisää paineita julkisen tukeen, varsinkaan pitkää elokuvaa tai dokumentteja on lähes mahdoton tehdä ilman sitä. Videoiden ja mainoselokuvien osalta tilanne on tietysti toinen. Ne nojaavat puhtaammin maksukykyiseen kysyntään. Televisiolle ohjelmia tekevien yritysten taloudellinen menestys on taas riippuvaista televisioyhtiöiden taloudellisesta tilasta.

Suomessa ei olekaan viime vuosina tehty yhtään pitkää elokuvaa ilman Elokuvasäätiön tukea. Ennakkotuen osuus pitkien, sekä näytelmä- että dokumentti-, elokuvien kokonaisbudjetista on silti viime vuosina keskimäärin selvästi laskenut. Kun se vielä vuosituhannen vaihteessa oli keskimäärin reilusti yli 40 prosenttia elokuvaa kohden, oli se vuonna 2006 vain 22 ja viime vuonna 33 prosenttia.

Tukiasteen laskua selittää pitkälti tukea hakevien elokuvien määrän nousu. Elokuvasäätiön maksama ns. jälkituki toki nostaa lopullista tukiosuutta hieman suuremmaksi katsojaluvuilla mitattujen menestyvien elokuvien kohdalla. [12]

Mikäli tekijänoikeuksien löysentäminen aiheuttaisi joillekin kulttuurialoille vakavia vaikeuksia, yhteiskunnan tukea kyseisille aloille voitaisiin lisätä, jos alojen säilyttämistä elinvoimaisina pidettäisiin yhteiskunnallisesti tärkeänä. Vaikka tiedostonjakamisen laillistamisen ei uskottaisikaan aiheuttavan vahinkoa, voitaisiin luovien alojen julkista tukea lisätä ainakin siirtymäajaksi. Veikkausvoittovaroissa on liikkumavaraa, ja tekijänoikeuslain höllentämisen myönteiset seuraukset maksaisivat itsensä kyllä yhteiskunnalle takaisin.

Moraaliset oikeudet

Taloudellisten oikeuksien lisäksi tekijänoikeuksiin kuuluu niin sanottuja moraalisia oikeuksia. Näistä tärkeimpiä ovat isyysoikeus ja respektioikeus. Emme tähän saakka ole käsitelleet niitä juurikaan, siitä yksinkertaisesta syystä, etteivät ne ole kovinkaan ongelmallisia. Niiden suhteen lainsäädäntöä ei tarvitsekaan merkittävästi muuttaa. Moraalisten oikeuksien antama suoja voi myös hyvin olla ikuinen.

Isyysoikeus tarkoittaa sitä, että tekijän nimi on mainittava teoksen yhteydessä. Ei ole sallittua ottaa toisen teosta ja väittää itse tehneensä sen, eikä edes jättää alkuperäistä tekijää mainitsematta. Oikeus tulla nimetyksi auttaa kasvattamaan tekijän mainetta ja auttaa tekijää ansaitsemaan paremmin tulevilla töillään. Isyysoikeus palvelee suurta yleisöä, sillä sen myötä kuluttajan on helpompi löytää saman tekijän muut teokset. Isyysoikeuden lakkauttamiseen ei olisikaan mitään järkevää syytä.

Respektioikeus tarkoittaa sitä, että teosta ei saa muuttaa eikä saattaa yleisön saataviin "tekijän kirjallista tai taiteellista arvoa tahi omalaatuisuutta loukkavalla tavalla". Parodian tekeminen on kuitenkin sallittu oikeuskäytännössä. Sen sijaan respektioikeuden perusteella olisi mahdollista kieltää ala-arvoinen käänös tai estää teoksen julkaiseminen, jos siitä on jätetty pois oleellisia osia. Aatteellisen teoksen esittäminen jotakin muuta aatetta edustavassa tilaisuudessa puolestaan saattaisi olla loukkaavaa yleisön saataville saattamista. Respektioikeudessa ei periaatteessa ole mitään vastustettavaa. Sen suhteen on kuitenkin oltava tarkkana siitä, että sitä käytettäisiin vain sellaisissa tapauksissa, joissa tekijälle aiheutuisi selkeää haittaa ilman sitä. Muussa tapauksessa tekijä saattaisi väärinkäyttää respektioikeutta ja kieltää sen nojalla teoksensa käyttötapoja vain siksi, ettei

satu pitämään niistä. Tällaista oikeutta tekijälle ei ole syytä antaa, sillä se rajoittaa helposti sananvapautta. Julkaistessaan teoksensa tekijä hyväksyy, ettei voi täysin kontrolloida kaikkia sen käyttötilanteita.

Julkisin varoin tuotettu materiaali

Euroopassa tulisi siirtyä Yhdysvalloissa vallitsevaan periaatteeseen, jonka mukaan liittovaltion työntekijöiden työtehtäviä suorittaessaan luomiin teoksiin ei ole tekijänoikeutta. Näiden teosten luominen rahoitetaan kansalaisten verorahoilla, joten kansalaisilla pitäisi olla oikeus hyödyntää niitä. Julkisin varoin tuotetun tiedon ja teosten julkaiseminen hyödyttäisi valtiota puhtaasti taloudellisestikin paljon enemmän kuin niiden panttaaminen. Kuten edellä on todettu karttatietojen osalta, viranomaisten tuottaman tiedon hyödyntämisen ympärille voisi syntyä nykyistä huomattavasti kukoistavampaa liiketoimintaa, mikäli tiedon käyttöä vapautettaisiin.

Lisäksi olisi hyvä, mikäli tutkimustyön julkisen rahoituksen ehdoksi tulisi, että tutkimustulokset julkaistaisiin vapaasti ja ilmaiseksi saatavilla olevissa julkaisuissa. Nykyisellään yliopistot rahoittavat suuret määrät tutkimusta, mutta tutkimusten valmistuessa ne julkaistaan kaupallisissa tiedelehdissä, joihin yliopistot joutuvat ostamaan käyttöoikeuden. Sen lisäksi, että tämä pakottaa yliopistot maksamaan tutkimustyöstään kahdesti, se vie tieteellisen aineiston tavallisen kansan saatavilta. Opiskelijalle pääsy yliopiston kautta muuten lukkojen takana oleviin materiaaleihin voi olla vähintään yhtä merkittävä osa opiskelun tuomaa hyötyä kuin varsinaiset yliopistokurssit. Useat tutkimukset ovat myös todenneet vapaasti saatavilla olevien open access -artikkeleiden olevan luetumpia ja vaikutusvaltaisempia kuin käyttörajoitetut aineistot.

Monet järjestöt ympäri maailman ovat jo alkaneet vaatia laajempaa open accessin käyttöä, ja useat suomalaisetkin korkeakoulut ovat avanneet omia sivustojaan, joihin voi lisätä artikkeleitaan kaikkien saataville. Tilannetta kuitenkin vaikeuttaa se, että monet vaikutusvaltaiset julkaisijat vaativat edelleen yksinoikeutta julkaistuihin artikkeleihin. Esimerkiksi vuosittain noin kahtatuhatta tiedelehteä julkaiseva Springer pidättää itsellään kaikkien julkaistujen artikkelien oikeudet, paitsi jos tekijät suostuvat käyttämään OpenChoice -ohjelmaa. Ongelmana vain on, että artikkelinsa saamisesta OpenChoice-ohjelmaan vaaditaan 3 000 dollarin korvausta! Mikäli vapaasta pääsystä tutkimustuloksiin tehtäisiin vähitellen yksi rahoituksen ehdoista, olisivat myös julkaisijat pakotettuja kohtuullistamaan sopimusehtojaan. Julkisin varoin rahoitetun tieteellisen tutkimuksen peruseriaatteen pitäisi ottaa, että tutkimustulosten on oltava koko yhteiskunnan hyödynnettävissä. Niitä ei saisi pantata immateriaalioikeuksien taakse.

[1] Teosto ry. (2003) Anna mulle tähtitaivas. Kirjeteiivistelmä lehdistölle.

[2] Oskala, H. (2008) keikkailu se on mikä ei kannata. *Keskeneräisten ajatusten kaatopaikka -blogi*, 30.7. <http://keskenerainen.wordpress.com/2008/07/30/keikkailu-se-on-mika-ei-kannata/>

[3] Suomen Kirjailijaliiton tiedotteet. <http://www.suomenkirjailijaliitto.fi/tiedotteet.asp>

[4] Köngäs, H. (2006) "Kirjailija ei elä Suomessa työllään". *Helsingin Sanomat*, 15.10. <http://www.hs.fi/keskustelu/thread.jspa?threadID=34373&tstart=40>

[5] Lakialoite LA 12/2005 vp.

[6] Heikkilä, M. (2008) Apurahoista eläkettä - ja maksut Melalle. *Selvis 4/2008*. http://www.elvisry.fi/index.php?option=com_content&task=view&id=413&Itemid=81

[7] Mylly, Tuomas (2007) Tekijänoikeuden uudet sääntelystrategiat. Teoksessa *Tekemisen*

vapaus: Luovuuden ehdot ja tekijänoikeus, toimittaneet Tuomas Mylly, Juha Lavapuro ja Marko Karo. Helsinki: Gaudeamus.

[8] Netanel, Neil Weinstock (2003) Impose a Noncommercial Use Levy to Allow Free Peer-to-Peer File Sharing. *Harvard Journal of Law & Technology*, vol. 17, number 1.

[9] Oksanen, V. & Välimäki, M. (2005) Copyright Levies as an Alternative Compensation Method for Recording Artists and Technological Development. *Review of Economic Research on Copyright Issues*, vol. 2, number 2, 25-39.

[10] Pollock, Rufus. (2008) Forever Minus A Day? Theory And Empirics Of Optimal Copyright Term. *3rd Annual Conference of the EPIP Association*.

[11] Landes, W.M. & Posner, R.A. (2003) Indefinitely Renewable Copyright. *The University of Chicago Law Review*, vol. 70, issue 2.

[12] Alanen, A. (2008) There's no business like... *Tieto & Trendit*, 3/2008.

http://www.stat.fi/artikkelit/2008/art_2008-05-30_004.html?s=0